

ŽIVOT NA MRTVOM DRVETU

Gospodarenje šumama i zaštita šumskih
ptica u Parku prirode Papuk

PREDGOVOR

Šumske ptice su zbog svog načina života i položaja u hranidbenim lancima odličan indikator stanja biološke raznolikosti šumskih biocenoza. Preintenzivna sječa šuma i sječa na velikim površinama glavni su uzrok ugroženosti većine šumskih ptica, a način gospodarenja šumama uvjetuje i prisutnost pojedinih vrsta. Raznolikost vrsta ptica i njihova brojnosti upućuju i na utjecaj načina gospodarenja šumama na ukupni živi svijet šuma Parka prirode. O ornitofauni šuma na Papuku dosad se znalo malo jer dosadašnja istraživanja nisu bila sustavna.

Tijekom 2005./ 06. Javna Ustanova Parka prirode Papuk u suradnji s Ministarstvom kulture, Upravom za zaštitu prirode i uz financijsku podršku Veleposlanstva Kraljevine Nizozemske u Hrvatskoj provela je projekt "Smjernice za gospodarenje šumama u svrhu zaštite ptica u Parku prirode Papuk".

Osnovni ciljevi projekta bili su:

- utvrditi vrste ptica koje nastanjuju šume Parka prirode i njihovu brojnost
 - procijeniti utjecaj načina gospodarenja šumama na brojnost i raznolikost ptica
 - donijeti smjernice za zaštitu ptica u šumama Parka prirode Papuk
- Istraživanja su obavili djelatnici Javne ustanove Parka prirode Papuk i znanstvenici Zavoda za ornitologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti iz Zagreba koristeći međunarodno priznate znanstvene metode istraživanja.

Ovaj je projekt početak konkretne suradnje sa svim korisnicima šuma Parka prirode Papuk (planinari, škole, udruge, izletnici, lokalno stanovništvo) i onima koji odlučuju o načinu i intenzitetu gospodarskog korištenja šuma na ovom području ("Hrvatske šume" d.o.o., Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodnog gospodarstva i Ministarstvo kulture). Naš dugoročni cilj je osigurati održivo korištenje šumskih resursa uz očuvanje biološke raznolikosti i zaštitu ugroženih, rijetkih i zaštićenih vrsta i staništa u šumskim biocenozama.

Javna ustanova Park prirode Papuk

Crtež na naslovnici: Crna žuna (*Dryocopus martius*) je najbrojnija u starim šumama. U potrazi za ličinkama kukaca stvara velike duguljaste rupe na suhim stablima, ostavljajući pritom velike hrpe ostataka kore i drveta na tlu, pri bazi debla.

ŠUME PARKA PRIRODE PAPUK

Park prirode Papuk prostire se na 33 600 hektara. Šumske površine prekrivaju najveći dio (više od 96 %) njegove površine. Geografski i klimatski uvjeti staništa na području Parka prirode su vrlo složeni, što se odražava na raznolikost šumske vegetacije. Iako se ne ističe većim nadmorskim visinama (162-954 m.n.m.) ipak u njemu dolazi do izražaja visinska klimazonalnost pa su utvrđena tri vegetacijska šumska pojasa:

- brežuljkasti (niži) koji pripada pojasu kitnjakovih šuma
- brdski (srednji) koji je karakteriziran dominacijom bukovih šuma
- gorski pojas (najviši) koji je karakteriziran bukovo-jelovim šumama

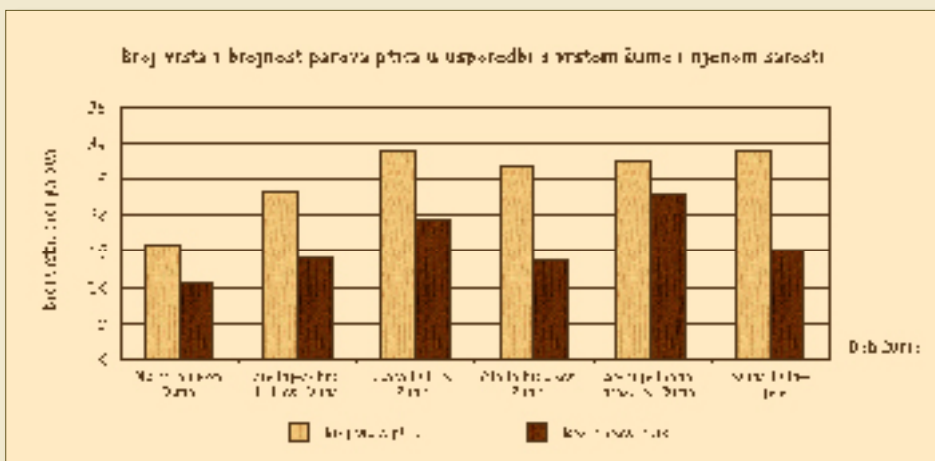
U Parku prirode Papuk utvrđeno je 13 šumskih biljnih zajednica. Bukove šume zauzimaju najveće područje (više od 50% površine). Od vrsta drveća dominira obična bukva s 47 %, zatim hrast kitnjak s 34 %, obična jela 6 %, obični grab 5 % i ostale vrste s 8 %.

ŠUMSKE PTICE PARKA PRIRODE PAPUK

Od ukupno 102 vrste ptica koje nastanjuju Park prirode Papuk, njih 52 su šumske ptice što znači da najveći dio svoje hrane i mjesto za gniježđenje pronalaze u šumama. Većina gnjezdarica šuma Parka prirode Papuk su široko rasprostranjene vrste šumskih staništa. Najbrojnije gnjezdarice svih šuma su zebe i crvenačci, a najmalobrojnije vrste ptica su crna roda, mala muharica i planinski djetlić. Na Papuku se gnijezdi velika populacija goluba dupljaša, vrste koja je rijetka na nacionalnoj razini.

Zabilježili smo i prisutnost orla zmijara, ali njegovo gniježđenje još nismo potvrdili, kao ni gniježđenje ugroženog patuljastog orla.

Istraživanjima smo utvrdili da neke vrste ptica nastanjuju samo određene ekološko-gospodarske tipove šuma, te da postoji velika razlika u brojnosti ptica u starim i mladim šumama.

PTICE U BUKOVIM ŠUMAMA

Mlada bukova šuma

Mlada bukova šuma je u ornitološkom smislu šuma mlađa od 60 godina. U takvoj šumi ne žive sve šumske ptice jer im uvjeti staništa to ne omogućuju - za neke vrste ptica nedostaje hrane i mjesta za gniježđenje. Nema starih stabala u kojima bi djetlići imali duplje, a ptice kukcojedi ne pronalaze dovoljno hrane. Mlada bukova šuma je zbog veće gustoće stabala i zastrtosti tla krošnjama vrlo tamna, a grmlje i druga prizemna vegetacija su slabo razvijeni. Pojedinačno se pojavljuju tanka suha stabla bukve. Najbrojnije vrste ptica su zebe i crvenači.

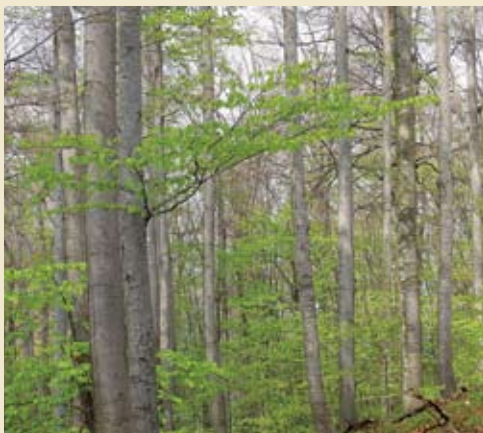

Zeba

Jedna od najbrojnjih ptica na Papuku. Živi u svim šumama Parka prirode. Gnijezdi se u krošnjama i u grmlju.

Srednjedobna bukova šuma

Srednjedobna bukova šuma je šuma stara od 60 do 100 godina. Dominantna stabla bukve u ovim šumama dosežu promjere debla 40-60 cm. Od voćkarića ovdje najčešće raste divlja trešnja. Pojavljuju se, iako u maloj brojnosti, ptice koje se gnijezde u dupljama - bjelovrata muharica i golub dupljaš, a od djetlovki u ovim se šumama gnijezde samo mali i veliki djetlić.

Stara bukova šuma

Stare su bukove šume na području Parka prirode vrlo rijetke, a jedini veći kompleks ovih šuma nalazi se na području Park šume Jankovac (600,6 ha). U ovoj bukovoj šumi raste drveće vrlo raznolike starosti, a česta su bukova stabla starija od 150 godina, a pojedina dosežu promjere debla i preko jednog metra. Područje je izuzeto iz gospodarske sječe, u šumi je veliki broj suhih stojećih i ležećih stabala koja se prirodno raspadaju na tlu. Na živim stablima je puno manjih i većih pukotina i mrtvih grana. Pojedini fragmenti stare bukove šume pokazuju osobitosti prašume. Ovdje živi najveći broj rijetkih i ugroženih ptica. Od djetlovki tu se gnijezde i planinski djetlić i crvenoglavi djetlić, a brojne su i crna i zelena žuna. Golubovi dupljaši i bjelovrate muharice čak su i do pet

puta brojniji u staroj nego u srednjodobnoj bukovoj šumi. Jedino se ovdje gnijezdi u Hrvatskoj malobrojna mala muharica.

Bjelovrata muharica (*Ficedula albicollis*)

Selica je, zimuje u Africi južno od ekvatora. Hrani se kukcima, koje često hvata u letu, a mlade ptice hrani gusjenicama. Gnijezdi se u dupljama.

Mala muharica (*Ficedula parva*)

Nastanjuje šume s bujnom prizemnom vegetacijom, često u blizini vode i šumskih čistina. Zimuje u jugoistočnoj Aziji (Indija, Pakistan...), a na gniježđenje se vraća krajem svibnja. Gnijezdi se u rupama u drveću, između debla i postrane grane ili ponekad u grmlju. Hrani se beskralješnjacima, rijetko i voćem.

PTICE U ŠUMAMA HRASTA KITNJAKA

Mlade i srednjedobne kitnjakove šume

Mlada kitnjakova šuma (u ornitološkom smislu) je šuma mlađa od 60 godina. Prosječna debljina stabala je oko 20 cm. Srednjedobna hrastova šuma je šuma stara 60-100 godina, a stabla su prosječne debljine 30-40 cm. Stare hrastove šume (starije od 100 godina) su na području Parka prirode rijetke i dolaze na vrlo malim površinama pa istraživanja ptica u ovim šumama nisu obavljena.

Iako je hrast kitnjak dominantna vrsta često su zastupljeni i obični grab, obična bukva, divlja trešnja i crni jasen. Kitnjakove šume termofilnijih osobitosti bogatije su voćkaricama (divlja trešnja, divlja kruška, brekinja...) i brojnim vrstama grmlja čiji su plodovi značajan izvor hrane za ptice.

Mlada hrastova šuma

Srednjedobna hrastova šuma

Crvenoglavi djetlić (*Dendrocopos medius*)

Hrani se isključivo kukcima pretražujući površinu kore i lišća. Uglavnom se zadržava u krošnjama, a vrlo rijetko silazi na tlo. Najčešće se hrani na granama, bušeći male rupe u potrazi za kukcima. Dvostruko je brojniji u srednjedobnoj hrastovoj šumi nego u mladoj.

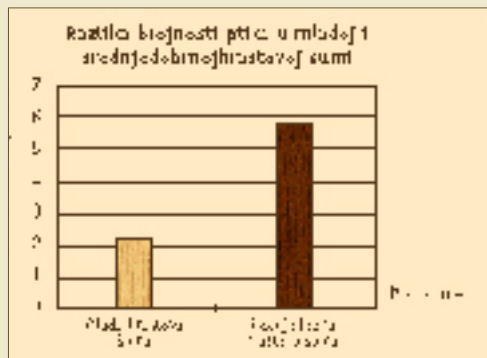
Crvenač (*Erithacus rubecula*)

Jedna od najbrojnijih ptica na Papuku. Gnijezdi se na tlu među korijenjem drveća ili u trulim panjevima, a ponekad i u šupljinama u stojećih stabala i ležećih debala.

Golub dupljaš (*Columba oenas*) je u Hrvatskoj nedovoljno poznata vrsta. Povijesni podaci o raspostranjenosti ove vrste ukazuju na njeno obitavanje u čitavoj kontinentalnoj Hrvatskoj, no populacija pokazuje drastičan pad u posljednjih tridesetak godina 20. stoljeća. Tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća još je bio opažan na Medvednici i Ivanšćici, ali ne i na Samoborskom gorju. Tijekom posljednjih 15 godina na području Hrvatske provedena su detaljna istraživanja različitih tipova šumskih staništa: nizinskih šuma hrasta lužnjaka u čitavoj Panonskoj Hrvatskoj, gorskih šuma Medvednice i Kalnika, bukovih i bukovo-jelovih šuma na području NP Plitvička jezera i šumarije Vrhovine - a golub dupljaš je do sada bio zabilježen jedino na Kalniku. Područje PP Papuk je jedino područje gdje je recentno utvrđena značajna populacija ove vrste. Na području Papuka golub dupljaš je zabilježen u srednjedobnim i starim bukovim šumama te hrastovim šumama. Brojnost golubova dupljaša je preko 4 puta veća u srednjedobnoj nego u mladoj hrastovoj šumi. Ukupna populacija golubova dupljaša u Parku prirode procjenjuje se na 100-110 parova.

Broj vrsta ptica u mladoj i srednjedobnoj hrastovoj šumi je sličan, ali je u srednjedobnoj hrastovoj šumi ukupni broj parova ptica gotovo dvostruko veći. U srednjedobnoj hrastovoj šumi brojnost parova ptica koje gnijezde u dupljama (djetlići, žune, brgljez, golub dupljaš) ili u pukotinama pod korom (dugokljuni puzavac) je čak do 7 puta veća!

PTICE U ŠUMAMA BUKVE I JELE

Šume bukve i jele rastu na najvišim, najvlažnijim i najhladnijim područjima Papuka. Ove šume predstavljaju veliku biološku i krajobraznu vrijednost Parka prirode. Najbrojnije ptice u šumi bukve i jele su zebe i jelove sjenice. Ovdje se gnijezde i neke rijetke vrste u ovom dijelu Hrvatske: planinski djetlić, kreja, kukmasta i jelova sjenica, kraljići i zimovka.

Ove ptice su rasprostranjene u Gorskoj Hrvatskoj, a na Papuku obitavaju njihove odvojene populacije. Populacije planinskog djetlića i kreje u Slavonskom gorju vjerojatno su posljednje izdvojene populacije tih vrsta u nizinskoj Hrvatskoj.

Planinski djetlić (*Dendrocopos leucotos*)

U Parku prirode Papuk gnijezdi se čak pet vrsta djetlića, od kojih je planinski najveći, ali i najrjeđi. Hrani se na deblima suhog drveća. Snažnim kljunom dubi trulo drvo u potrazi za ličinkama kukaca.

Hrvatska populacija planinskog djetlića procijenjena je na 1300-1800 parova. Ova je vrsta rasprostranjena u gorskoj Hrvatskoj. Šume Papuka predstavljaju izolirano gnjezdilište. Nekada se planinski djetlić gnijezdio i u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, ali u posljednjih 40-tak godina (istraživanja ornitofaune Samoborskog gorja, Medvednice, Ivanšćice, Cesargradske gore, Kalnika) nije bio zabilježen. Na Papuku je zabilježen u bukovo-jelovim šumama i starim bukovim šumama, a njegova populacija u Parku prirode procijenjena je na 5-10 parova. Zanimljivo je da je na obje plohe na kojima je zabilježen planinski djetlić volumen izvaljenih suhih stabala i otpalih grana bio veći od 20m³/ha. Iz literature je poznato da se planinski djetlić često hrani upravo na izvaljenim suhim stablima i otpalim granama, kao i na sušcima.

Kreja (*Nucifraga caryocatactes*)

Živi u crnogoričnim ili mješovitim šumama. Ljeti se hrani raznolikom hranom, a zimi isključivo sjemenkama i orašastim plodovima. Pred zimu skuplja sjemenke i sprema pod mahovinu, listinac ili u pukotine u deblima.

Vatroglavi kraljič (*Regulus ignicapillus*)

Jedna je od najmanjih ptica na Papuku - dug je svega 9 cm. Hrani se malim kukcima. Gnijezdo svija u rašljama na vanjskim krajevima gustih grančica crnogoričnog drveća.

Šumama bukve i jele u Parku prirode Papuk u proteklih se desetak godina počelo gospodari na preborni način. Preborne (raznodobne) šume su one kod kojih na istoj površini rastu stabla različitih visina, debljina i starosti. Sječa se obavlja pojedinačno (uglavnom se sijeku zrela stabla) ili se sijeku manje površine šume. Na šumskom području s prebornim načinom gospodarenja uvijek postoji visoka šuma. Za razliku od bukovo-jelovih šuma, bukovim i hrastovim šumama gospodari se kao jednodobnim (regularnim) šumama. Jednodobne sastojine su one kod kojih na istoj površini rastu stabla podjednake visina, debljina i starosti. Nakon što stabla u takvim šumama dosegnu najvišu ekonomsku vrijednost (ophodnju, koja za šume hrasta kitnjaka iznosi 120 godina, a za bukove šume 100 godina) pristupa se tzv. dovršnom sijeku svih stabala u šumi. Pritom površine od desetak i više hektara visoke šume nestaju, tj. na njima ostaje samo pomladak i mladik (sloj grmlja). Preborni način gospodarenja prihvatljiviji je za zaštitu živog svijeta u šumama.

Dovršni sijek u bukovoj šumi

Preborna (raznodobna) šuma bukve i jele

MRTVO DRVO U ŠUMAMA

Mrtvo i odumrla drvo dolazi u raznim oblicima u šumi, a svaki oblik predstavlja važno i drugačije stanište za raznoliku faunu i gljive, a osobito raznolike mogućnosti hranjenja i gniježđenja za neke vrste šumskih ptica. Mrtvo i odumrla drvo je iznimno važan element dobrog šumskog staništa. Opstanak nekih vrsta ptica (osobito djetlića), ali i drugih životinjskih i gljivljih vrsta ovisi o postojanju mrtvog drva u šumi.

Na izvaljenim suhim stablima i otpalim granama djetlići, a posebno planinski djetlić nalaze veći dio svoje hrane.

Sušci sa svojim rupama i pukotinama i obilnim količinama ličinki kukaca pod korom ili u deblu djetličima i žunama služe kao mjesta hranjenja i gniježđenja. U velikim rupama gniježde se sove i golubovi dupljaši, a u onim manjim sjenice.

Na odumrlim, suhim granama na živim stablima hrane se sve vrste djetlića i žuna, a u debljim suhim granama gniježde se manje vrste djetlića.

Djetlići i gospodarenje šumama

Djetlići se većinom gniježde u starijim živućim stablima, točkasto inficiranim organizmima koji uzrokuju truljenje te u mrtvim stojećim stablima. Djetlići ne oštećuju gospodarski vrijedne dijelove stabala. Duplje djetlića od iznimne su važnosti za opstanak velikog broja drugih vrsta ptica, sisavaca (osobito šišmiša) i drugih životinja, pa čak i kukaca. Zbog toga se djetliće smatra ključnim vrstama u ekosustavu tj. vrstama koje ne moraju biti najbrojnije, ali imaju neproporcionalno velik utjecaj na strukturu i funkcioniranje ekosustava.

U listopadnim šumama gljive i kukci koji uzrokuju i pospješuju truljenje drva napadaju fiziološki oslabljena (bolesna, oštećena) i suha stabla. U crnogoričnim šumama neke gljive i kuci mogu prenositi bolesti i na zdrava stabla, no većina ih je bezopasna i samo ubrzavaju proces raspadanja suhih stabala.

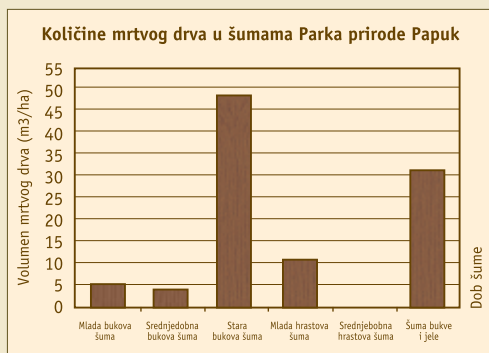
Veliki djetlić (*Dendrocopos major*)

Najbrojniji djetlić u Parku prirode Papuk. Živi u svim šumama. Hrani se kukcima koji žive u odumrlom drvu, a zimi se hrani čak i sjemenkama koje vadi iz češera.

Koliko mrtvog drva je potrebno u šumi?

U šumi za ptice nikad ne može biti previše mrtvog, odumrlog i suhog drva! Istraživanja su pokazala da u šumi u kojoj žive životinje ovisne o mrtvom drvu, osobito djetlići, mora biti najmanje 30 m³ mrtvog drva po hektaru šume. U idealnom slučaju potrebno je oko 8 m³ sušaca, 8 m³ ležećeg mrtvog drva i 14 m³ odumrlih, suhih grana na živim stablima. Istraživanja u drugim državama (npr. u Poljskoj) pokazala su da planinski djetlić nastanjuje šume u kojima je volumen samo mrtvog ležećeg drva i sušaca (dakle bez suhih grana) najmanje 30 m³. Do istih smo rezultata došli mjereći volumen mrtvog drva i sušaca na staništima planinskog djetlića na Papuku. U gospodarskoj šumi (kojom se gospodari u svrhu proizvodnje drva) dovoljna količina mrtvog drva može postići ostavljanjem svih otpalih grana i pojedinačnih izvaljenih stabala, odumrlih grana na zdravim stablima, lomova te ostavljanjem 2-6 sušca po hektaru (jedno prosječno zrelo stablo može imati oko 2,5 m³ drva).

Osigurati dovoljnu količinu mrtvog i odumrlog drva u šumi znači i osigurati staništa brojnim rijetkim, ugroženim i zaštićenim vrstama. Mrtvo drvo uvijek je opstanka često zaboravljenih, ali iznimno važnih elemenata šumskog ekosustava - od gljiva, lišajeva i mahovina koji žive na trulom i suhom drvu preko mnoštva kukaca pa sve do ptica i drugih životinja koje se njima hrane.

Volumen stojećeg i ležećeg mrtvog drva u šumama Parka prirode je nezadovoljavajući. Dovoljne količine su prisutne tek u staroj bukvoj šumi na području Jankovca te u pojedinim šumama bukve i jele u kojima zbog konfiguracije terena nije bilo moguće ukloniti sva srušena stabla. U srednjedobnoj hrastovoj šumi tijekom ovog istraživanja nije pronađeno ni stojećeg i ni ležećeg mrtvog drva (grafikon prikazuje količine ležećih i stojećih mrtvih stabala).

Sušac stare bukve

Siva žuna (*Picus canus*)

Često se hrani na tlu i to mravi-ma. Ljepljivim jezikom skuplja kukce i po deblima i nižim granama. Gnijezdi se u dupljama u deblima koje izdube svojim kljunom. Duplje su na visini 1,3 - 18 m.

ZAKONSKA ZAŠTITA ŠUMSKIH EKOSUSTAVA

Zaštitu biološke raznolikosti u šumama reguliraju sljedeći strateški, zakonski i podzakonski akti:

- Nacionalna šumarska politika i strategija (N.N. 120/03)
- Zakon o zaštiti prirode (N.N. 70/05)
- Pravilnik o uređivanju šuma (N.N. 111/06)
- Zakon o šumama (N.N. 140/05)
- Pravilnik o vrstama stanišnih tipova, karti staništa, ugroženim i rijetkim stanišnim tipovima te o mjerama za očuvanje stanišnih tipova (N.N. 7/06).
- Pravilnik o proglašavanju divljih svojti zaštićenim i strogo zaštićenim (N.N. 7/06)
- Pravilnik o sadržaju i načinu provođenja nacionalne inventure šumskih resursa (N.N. 53/06)

Zakonodavstvo RH podupire prirodni sastav šuma, opću zaštitu prirode, ne dozvoljava čistu sječu šume i pridržava se načela potrajnog gospodarenja.

FSC certifikat

Uključivanje smjernica zaštite prirode u gospodarenje šumskim resursima Hrvatske zahtijevaju i načela provedbe FSC certifikata za gospodarenje šumama, kojeg su "Hrvatske šume d.o.o." dobile za cjelokupno područje kojim gospodare. Prema definiciji Vijeća za upravljanje šumama (Forest Stewardship Council) certifikat znači da se šumom gospodari prema strogim ekološkim, socijalnim i ekonomskim standardima. Između ostalog, načela FSC certifikata određuju da se iz gospodarenja izuzima najmanje 5% svih šuma, a izuzete sastojine trebaju predstavljati reprezentativne dijelove postojećih ekoloških sustava. Takve je šume potrebno izdvajati u kompleksima, a ne u rascjepkanim površinama. FSC certifikacija nalaže i ostavljanje mrtvog drva u šumama. Načela FSC-a također obvezuju "Hrvatske šume" d.o.o. da se u šumama osigura praćenje stanja biološke raznolikosti i kartiranje rijetkih i ugroženih vrsta i staništa.

Sušac s ptičjim dupljama (djetlić) označeno za sječu (crvena točka je oznaka da stablo treba posjeći i ukloniti iz šume).

Gorski potok zatrpan posječenim drvećem.

OCJENA UGROŽENOSTI ŠUMSKIH PTICA U PARKU PRIRODE PAPUK

Usprkos općeg zadovoljavajućeg stanja raznolikosti i brojnosti ptica u šumama u Parku prirode Papuk neke su vrste ovdje ugrožene zbog istih razloga zbog kojih su ugrožene i na nacionalnoj razini. Prema Crvenoj knjizi ugroženih ptica Hrvatske 13 vrsta šumskih ptica gnjezdarica Parka prirode ubrajamo u ugrožene vrste ptica od kojih su najugroženije crna roda i škanjac osaš sa statusom rizične vrste. Ostalih 11 vrsta ptica su one vrste čiji opstanak ovisi o starim šumama i one koje ugrožava prevelika "čistoća šuma" tj. uklanjanje suhog i trulog, ležećeg i stojećeg mrtvog drva. Ptice u staroj šumi, koja je veća volumenom i bogatija biomasom nalaze ona staništa koja u mlađim šumama ne mogu naći - veliku brojnost starih stabala s dupljama i pukotinama u deblu i granama u kojima se ptice gnijezde. U takvim šumama je i količina hrane za ptice, a osobito kukaca koji žive u mrtvom drvu veća.

Na temelju Zakona o zaštiti prirode i Pravilnika o proglašavanju divljih svojti zaštićenim i strogo zaštićenim, od 44 vrste gnjezdarica 35 ih je strogo zaštićeno, 7 zaštićeno, a samo dvije (čvorak i šojka) nisu zaštićene. Velik broj vrsta zaštićen je i međunarodnim konvencijama i Direktivom o zaštiti ptica Europske zajednice.

Sječe šuma na velikim površinama i uklanjanje mrtvog drva najveća su prijetnja biološkoj raznolikosti šuma Parka prirode Papuk.

VAŽNOST PARKA PRIRODE PAPUK KAO STANIŠTA PTICA U HRVATSKOJ

SVAKO područje na kojem boravi više od 1% nacionalne populacije neke vrste ptica koja je ugrožena u Hrvatskoj smatra se značajnim za opstanak te vrste. Na području Parka prirode Papuk obitavaju na nacionalnoj razini značajne populacije škanjca osaša (više od 3% nacionalne populacije), goluba dupljaša (čak oko 20% nacionalne populacije), sive žune i bjelovrate muharice. Također, Papuk je i važno obitavalište izdvojenih populacija nekih planinskih vrsta ptica u Hrvatskoj, poput planinskog djetlića, kukmaste i jelove sjenice i kreje.

Škanjac osaš (*Pernis apivorus*)

Pretežito se hrani ličinkama osa, pčela i bumbara čija saća iskapa iz zemlje. Na tlu se zadržava znatno više od drugih grabljivica. Gnijezdo gradi na visokom drveću, obično 10-20 m iznad tla. Preliminarna istraživanja ukazuju na gniježđenje 5-10 parova škanjca osaša na Papuku.

SMJERNICE ZA ZAŠTITU PTICA NA PODRUČJU PARKA PRIRODE PAPUK

Povećati površine negospodarenih šuma

Stanje

Idealno rješenje za zaštitu ptica je izdvajanje većih kompleksa šume iz sustava gospodarenja i omogućavanje prirodnog starenja i obnavljanja šuma. Na taj bi se način osiguralo stanište vrstama kojima je opstanak moguć samo uz uvjete staništa u staroj šumi i prašumi (npr. dovoljne količine hrane (beskralješnjaka), odgovarajuća vlaga, količina svjetlosti i slično). Na području Parka prirode Papuk stare su bukove i kitnjakove šume rijetke. Tek je oko 6 % (oko 1600 ha) od ukupne površine bukovih i kitnjakovih šuma u Parku prirode starije od 100 godina. Najveća se stara bukova šuma nalazi na području Park šume Jankovac (600,6 ha). Sekulinačka planina je maleni (8,1 ha) rezervat šumske vegetacije i predstavlja jedinu prašumsku sastojinu panonske šume bukve i jele u cijelom Parku prirode, a vjerojatno i u Hrvatskoj. Botanički rezervat Turjak - Mališčak - Pliš - Lapjak prostire se na 190 ha stare šume hrasta medunca i crnog jasena. Obzirom da su ove šume uglavnom izuzete iz gospodarske sječe smatramo da su one trenutno najvrjednija staništa za ptice na Papuku. Na području Parka prirode trenutno je iz gospodarenja izuzeto samo 1400 ha (4,4 %) šume, tj. te se šume manje ili više razvijaju prema prašumskim sastojinama. To su tzv. zaštitne šume tj. šume koje rastu na slabo produktivnim i vrlo strmim terenima, a čija bi sječa uzrokovala erozije te park šuma i rezervati. Manjim površinama sjemenskih sastojina, šuma za odmor i rekreaciju te sastojina za znanstvena istraživanja gospodari se različitim intenzitetom. Iz gospodarenja nisu izuzeti svi reprezentativni šumski ekosustavi, kao što su šume hrastova sladuna i cera, šume hrasta kitnjaka i običnog graba, šume bukve s lazarkinjom...

Mogućnosti provedbe smjernice

Svi zakoni koji reguliraju zaštitu biološke raznolikosti šuma omogućuju izdvajanje većih površina šume iz gospodarenja i sječe. Zakon o šumama čak određuje da je cjelokupno šumsko područje Parka prirode Papuk, kao zakonom zaštićeno područje šuma posebne namjene. Šume posebne namjene su šume u kojima se gospodari u skladu s Programom gospodarenja šumama u zaštićenim područjima, a u njima prinos drvene mase nije glavni prioritet. U skladu s odredbama FSC certifikata površinu šuma izuzetih iz gospodarenja i sječe trebalo

bi povećati i u nju bi trebalo uključiti sve reprezentativne dijelove postojećih šumskih ekoloških sustava. Takve je šume potrebno izdvajati u kompleksima, a ne u rascjepkanim površinama. Zaštićeni dijelovi šume (odsjeci izuzeti iz gospodarenja) trebali bi imati površinu od najmanje 30 ha kako bi se u njima mogla razviti životna zajednica prašume.

Ostavljati dovoljne količine mrtvog drva u gospodarenim šumama

Stanje

Stojeće i ležeće mrtvog drvo u šumi važno je stanište raznolikoj šumskoj fauni. Dovoljne količine mrtvog drva (više od 30m³/ha) postoje samo u staroj bukvoj šumi u Park šumi Jankovac i u nekim šumama bukve i jele (uglavnom onima koje rastu na vrlo strmim i nedostupnim područjima).

U svim gospodarskim šumama potrebno je osigurati dovoljne količine mrtvog drva u svim njegovim oblicima: mrtva ležeća stabla, suha stojeća stabla, nakupine granja, suhe grane na živim stablima. Šume u Parku prirode Papuk su kao i druge šume Hrvatske vrlo važan izvor prihoda. Svako ograničavanje gospodarenja, a osobito smanjivanje sječe ima kratkoročni negativni utjecaj na prihode. Međutim, proglašenjem Parka prirode Papuk država se jasno opredjelila da šume na Papuku imaju i drugu zadaću, a to je očuvanje biološke i krajobrazne raznolikosti ovog područja što je dugoročno daleko isplativije.

Mogućnosti provedbe smjernice

Ministarstvo kulture, nadležno za zaštitu prirode, a time i biološke raznolikosti u šumama, kroz uvjete zaštite prirode koji se ugrađuju u Šumsko - gospodarske osnove šuma na području Parka prirode Papuk nalaže ostavljanje 3 - 5 stabala (stabla s dupljama, suha stabla) u šumama iznad 80 godina starosti do kraja njihove fizičke zrelosti i njihovo prepuštanje razgradnji na tlu nakon prirodnog rušenja. Također, uvjeti zaštite prirode propisuju i izuzimanje od sječe voćkarica (divlja trešnja, divlja kruška, divlja jabuka) tijekom uzgojnih radova do kraja njihove fizičke zrelosti te ostavljanje svih stabala s dupljama djetlića i gnijezdima grabljivica u procesu prirodnog raspada. FSC certifikat čak nalaže i da se od vjetrova ili grmlja raspucala, slomljena i oborena pojedinačna stabla ne iskorištavaju. Iako zakoni i propisi nalažu ostavljanje dovoljne količine mrtvog drva u šumama, trenutno se oni ne provode, ne postoji jedinstveni način obilježavanja od sječe izuzetih stabala niti mogućnost praćenja stanja.

Dosljedna primjena zakona i načela FSC certifikata omogućila bi provedbu navedenih smjernica. Praćenje stanja biološke raznolikosti u šumama i njena zaštita moguća je samo suradnjom "Hrvatskih šuma" d.o.o. i Javne ustanove Park prirode Papuk uz obustrano uvažavanje potrebe za održivim korištenjem šumskih resursa u svrhu ostvarivanja prihoda i obveza zaštite ugroženih, rijetkih i zaštićenih vrsta i staništa.

Ova je knjižica izrađena u okviru projekta “Smjernice za gospodarenje šumama u svrhu zaštite ptica u Parku prirode Papuk” u suradnji s Ministarstvom kulture, Upravom za zaštitu prirode i uz financijsku podršku Veleposlanstva Kraljevine Nizozemske u Hrvatskoj.

Voditeljica projekta:

Vlatka Dumbović, JU PP Papuk

IMPRESSUM

Nakladnik:

Javna ustanova Park prirode Papuk,
Trg Gospe Voćinske bb, 33522 Voćin; 2006. godine

Tekst:

Vlatka Dumbović, Jelena Kralj, Ivica Samardić

Ilustracije:

Hrvoje Ružić

Fotografije:

Branko Štivić i Vlatka Dumbović, Arhiva JU PP Papuk

Oblikovanje i grafička priprema:

Igor Jeremić

Tisak:

KRATIS

ISBN 953-99456-1-5

Javna ustanova Park prirode Papuk

Trg Gospe Voćinske bb, 33522 Voćin; telefon/faks 033/565-269

Ispostave:

S. Radića 46, 34330 Velika; telefon 034/313-030, faks 034 /313-027
F. Gavrančića 6, 33515 Orahovica; telefon/faks 033/674-133

E-mail: kontakt@pp-papuk.hr

Web stranica: www.pp-papuk.hr

ISBN 953-99456-1-5